

Sevda İslam qızı Abbasova
YAZILI VƏ ŞİFAHİ NİTQİNİN İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İbtidai siniflərdə şagirdlərin nitqinin inkişafı əsas istiqamətlərdən biridir. Şagirdlərə ana dilinin öyrədilməsi, ilk növbədə, dilin cəmiyyətdə və hər bir insanın həyatında oynadığı rolla müəyyən edilir. Şagirdin bir şəxsiyyət kimi formalaşması, özünüdərk, idrak qabiliyyətlərinin formalaşması, nitqinin inkişafı ünsiyyət prosesində baş verir. Adətən, ibtidai siniflərdə şagirdlərin şifahi nitqi onların yazılı nitqindən zəngin olur. Şagirdlər yeni biliklərə məhz şifahi nitq vasitəsilə yiyələnirlər. Şifahi nitq tədricən yazılı nitq üçün möhkəm əsas yaradır. Şagirdin şifahi nitqi nə qədər inkişaf edərsə, onun yazılı nitqi də o qədər yüksək olar. Yazılı nitqin inkişafı isə öz növbəsində şifahi nitqin zənginləşməsinə təsir göstərir. Ona görə də müəllim nitqin hər iki cəhətinin qarşılıqlı inkişafı qayğısına qalmalıdır. Şagirdlərin düzgün, ifadəli danışmalarına, öz fikirlərini yazılı şəkildə dəqiq ifadə etmələrinə nail olmaq son dərəcə vacibdir. Eyni zamanda, ibtidai siniflərin kurukulumu, fonetikanın öyrənilməsi, qrammatika, orfoqrafiya və nitq fəaliyyətinin inkişafı dörd illik təhsil müddətində şagirdlərin nitq bacarıq və vərdislərinin formalaşmasını müəyyən edir.

Metodik ədəbiyyatlarda (Y. Kərimov, A.Rəhimov, N. Abdullayev, Ə. Abbasov, N. Cəfərova) şagirdlərin nitqinin vəzifələri belə şərh edilir: nominativ funksiya - hər bir şəxsin dili öyrənməsi həyatda olan əşya və hadisələrin adları və onlarla bağlı aylaşmaların öyrənilməsi ilə başlanır. Kommunikativ funksiya - bu funksiya dilin ünsiyyət vəzifəsini yerinə yetirir. İdraki funksiya - Bu funksiyanın köməyiylə şagirdlər ətraf aləmdə baş verən hadisələri dərsk edir, təbiət və cəmiyyət haqqında biliklərə yiyələnirlər. Tənzimləyici funksiya şagird nitqin köməyiylə özünə nəzarət edir, özünü idarə edir, hərəkətlərini qaydaya salır, düşünülmüş fəaliyyət göstərir.

Nitqin növləri haqqında da bəzi fikirlərə nəzər salaq:

Xarici nitq - səslərlə və ya bir qrafiklə işarələnmiş nitqdır ki, bu zaman başqalarına ünvanlanmış monoloq və ya dialoq nəzərdə tutulur.

Daxili nitq - yəni danışılmayan və yazılmayan nitq, "zehni" nitq, yəni özünə ünvanlanmış nitq nəzərdə tutulur.

- Şifahi nitq - obyektivliklə xarakterizə olunan səs, informasiya vasitələri (danışma sürəti, səsi yüksəltmək və aşağı salmaq, fasilə vermək və s.) nəzərdə tutulur.

İbtidai sinif şagirdlərinin nitqinin inkişafına təkan verən istiqamətlər bunlardır: şagirdin nitqinin inkişafı üçün onun əhatə dairəsini genişləndirmək, onun ünsiyyətdə olduğu dil sistemi ilə ilkin tanışlığını təmin etmək, söyləmək istədiyi məzmunu uyğun cümlələr seçməyi öyrətmək; deyilənləri, eşitdiklərini düzgün və dəqiq qəbul etməyi öyrətmək.

Bütün bunlar uşaqların hər gündü ünsiyyət prosesinə aid olan nitq situasiyalarıdır. Bu situasiyalar istənilən zaman və məkan şəraitində baş verə bilər. Bu tələffüz səviyyəsində sözlərin düzgün tələffüz edilməsini, diksiyanın qurulmasını, intonasiya bacarıqlarının formalaşmasını təmin edir. Lüğət üzrə leksik iş zamanı isə söz ehtiyatının artırılması və zənginləşdirilməsi üzrə aparılan işlər nəzərdə tutulur.

Şagirdlərin nitqinə dair verilən tələblərdən məzmunluq və məntiqiliyi xüsusi qeyd etmək lazımdır. Hekayə və ya essenin məzmunu şagirdin yaxşı bildiyi faktlara, şəxsi müşahidələrinə əsaslanmalı, kitablardan, rəsmlərdən, internetdən, ətraf aləmdən əldə edilən məlumatlara əsaslanan həyat təcrübəsini əks etdirən yazı olmalıdır. Bu zaman şagirdlərin yaş səviyyəsi və maraqları nəzərə alınmalıdır. Məntiqilik isə mövzunu yaxşı bilməklə müəyyən edilir. Bu işin səmərəli olması üçün ardıcılıq, təqdimatın etibarlılığı, hər hansı bir hissənin buraxılması və təkrarların olmaması, mövzu ilə əlaqəli olmayan cümlə və ifadələrin işlədilməməsi, məzmunundan irəli gələn nəticələrin çıxarılması kimi bir sıra tələblər gözlənilməlidir. Məsələn:

1. Dəqiqlik danışanın və ya yazanın təkcə müşahidə faktlarını, hissələrini reallığa uyğun çatdırmaq deyil, həm də bunun üçün ən yaxşı dil vasitələrini seçmək qabiliyyətini (sözləri, ifadələri, frazeoloji vahidləri, bədii təsvir vasitələrini seçmək bacarığı) nəzərdə tutur.

2. Dil vasitələrinin zənginliyi və müxtəlifliyi dedikdə məzmunu ən yaxşı şəkildə çatdırmaq üçün fərqli vəziyyətlərdə, fərqli cümlə quruluşlarında, fərqli sinonimlər seçmək bacarığı nəzərdə tutulur.

3. Nitqin aydınlığı, yəni, nitqin dinləyici və oxucu üçün əlçatan olması, anlaşılması.

Məqsədinə görə, nitq mövcud vəziyyətdən asılı olaraq kommunikativ olmalıdır.

4. İfadəlilik (ekspressivlik) - nitq parlaq, gözəl və inandırıcı olmalı, "parazitlər" və vulqar sözlər işlədilməməlidir.

5. Düzgünlük nitqin ədəbi normaya uyğunluğudur. Yazılı nitq üçün orfoqrafiya və durğu işarələri, şifahi nitq üçün isə tələffüz və orfoepiya normaları əsasdır.

İbtidai təhsil pilləsində məktəblilərin rabitəli nitqini inkişaf etdirmək üçün bir sıra bacarıqların aşılması da vacibdir. Rabitəli nitq dedikdə tələffüz ehtiyacını ödəməyə yönəlmiş, hər hansı bir mövzunu çatdıran (yəni vahid bir bütövü təmsil edən), məntiq və qrammatika qanunlarına görə təşkil edilmiş, müstəqilliyə, tamlığa malik olan və bir - biri ilə əlaqəli hissələr nəzərdə tutulur. Nitq vahidi kimi hekayə, məqalə, roman, monoqrafiya, məruzə, hesabat və s. nəzərdə tutula bilər. Sinif şəraitində isə müəllimin verdiyi suala şagirdin ətraflı şifahi cavabı, yazılı kompozisiya və ya təqdimatı və s. nəzərdə tutulur. İbtidai siniflərdə rabitəli nitqin inkişafına xidmət edən aşağıdakı iş növləri qəbul edilir:

- suallara ətraflı cavabın verilməsi (söhbət zamanı da daxil olmaqla);

- müxtəlif şifahi və ya yazılı çalışmalar (oxunmuş əsərlərin təhlili, qrammatik materialın öyrənilməsi, qrammatik formaların və söz ehtiyatının fəallaşdırılması ilə bağlı mətn üzrə işlər);

- sistemli şəkildə aparılan müşahidə qeydləri, təbiət və hava haqqında gündəlik qeydlər);
- müxtəlif versiyalarda oxunmuşların şifahi şəkildə danışılması;
- şagirdlərin verilmiş müəyyən bir mövzu, şəkil, müşahidə, plan və ya süjet üzrə şifahi hekayələr qurması;
- bədii mətnlərin oxunması, əzbərləndirilməsi, mətnin yaddaşa əsasən yazdırılması;
- nağılların şifahi improvizasiyası, ədəbi və bədii yaradıcılığın başlanğıcı kimi şeir, hekayə yazmaq;
- mətnə uyğun ifadə yazıların aparılması (bədii, publisistik və elmi porulyar mətnlər üzrə) ;
- müəllim tərəfindən verilən mətnlərin həm şifahi, həm də yazılı şəkildə yenidən qurulması (seçmə üsulu ilə təkrar danışma və təqdimat, təkrar danışmanın yaradıcı formaları, hekayələrin dramlaşdırılması və s.)
- dramlaşdırmanın müxtəlif növləri, şifahi (sözlü), rəsmini çəkməklə, oxunmuş hekayələrin təsviri, oxunmuş əsərlərin və ya öz hekayələrinin xəyali ekran versiyası;
- müxtəlif növ yazılı inşalar;
- oxunmuş kitablar, tamaşalar, filmlər haqqında rəylərin verilməsi.

Nitq inkişafı üzrə işi optimal təşkil etmək üçün şagirdlərin ümumi inkişafını və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Şagirdlərin nitqinin inkişaf etdirilməsi onun zənginləşdirilməsi və fonetika, leksika və qrammatikanı necə mənimsəməsindən asılıdır. Məktəblərdə apardığımız müşahidələrə əsasən deyə bilərik ki, düzgün yazı bacarığını mənimsəmək, nitqi dınlmaq və fikirlərini yazılı və şifahi şəkildə düzgün ifadə etmək bacarığı uşaqlar üçün çətinidir. Məktəb təcrübəsi göstərir ki, müəllimlər şagirdlərin nitqini inkişaf etdirmək üçün müxtəlif iş növlərindən istifadə edirlər. Bunlardan biri də müəllimlərin nitqin inkişafı ilə bağlı dəstək sxemlərindən istifadə etməsidir. Bunun nəticəsində hətta zəif oxuyan şagirdlər də imla, ifadə, esse və təqdimat yazmağa həvəslə başlaya bilərlər. Sınıfda, kollektiv şəkildə esse yazılarkən, birgə yaradıcılıq texnikasından istifadə olunur. Müəllim hər kəsin mətni birlikdə yaratmaq üzərində çalışmasını təklif edir. Kollektiv esse ilk cümlədən sıraya görə qurulur, birinci cümlə nəzərə alınaraq, sonrakı cümlələr tərtib edilir və s. Eyni zamanda, məzmun üzrə çatışmazlıqlar vaxtında düzəldilir, mövzunun sonrakı inkişafı ciddi şəkildə izlənilir. İş bitdikdən sonra ümumi səylərlə yaradılan mətn ifadəli şəkildə oxunur. Bu vəziyyətdə fəaliyyətin bir növü olaraq kollektiv yazının dəyəri, şagirdin özünü ifadə etmə formasını tapmasına kömək etməsidir: əgər kiməsə gördüklərini və hiss etdiklərini sözlə çatdırmaq çətin olarsa, yoldaşları ona kömək edəcək. Bunu etmək üçün hər kəsin fərqli etdiyi eyni təsvir və ya nəql obyektini, eyni təbiət şəkillərini və ya eyni həyat hadisələrini tapmaq lazımdır. Sonra kollektiv yazılmış belə yazıya hər bir şagird öz rənglərini, öz hisslərini, öz münasibətini və baxışlarını gətirəcək.

İfadə mətninin məzmunu şüurlu şəkildə mənimsənilməzsə, şagirdlər onu yaza bilməzlər. Hər bir təqdim edilən mövzu şagirdləri düşündürməli, müqayisə aparmağa, ümumiləşdirmə etməyə, nəticə çıxarmağa yönəltməlidir. Metodik ədəbiyyatın təhlili nitqin inkişafı üçün müxtəlif üsul və vasitələri təsnif etməyə imkan verir. Bu baxımdan şagirdlərində nitqin inkişafı üçün aşağıdakı metod və üsulları qeyd edə bilərik:

- təqlidedic
- nümunəvi mətnlərin təhlili; - öz dil quruluşlarının sintezi, axtarış fəaliyyəti; ümumiləşdirmə, yaradıcılıq işlər, hər növ təkrar danışma; inşa və ya esse mövzusunun anlaşılması, açıqlanması ilə əlaqədar aparılan işlər; inşa yazısını müəyyən bir plan ətrafında birləşdirilməsi; material toplamaq; mətn tərtib etmək
- yazılanları təkmilləşdirilməsi; ünsiyyətə uyğun nitq situasiyalarının yaradılması; rollu oyunlar, şifahi rəsm; gündəlik tutmaq; müxtəlif ədəbi janrlara uyğun təxəyyüldə süjetlər yaratmaq; yaradıcılıq cəhdləri.

Mətn qurmaq: lüğət işi; söz birləşmələri üzrə iş; cümlə üzərində işlər; məntiqi iş; mətn nəzəriyyəsinə əsaslanan çalışmalar. Nitqin nümunələr əsasında öyrədilməsinin bir çox texnikası və növləri var: bunlar oxunan mətnin təkrar yazılmasının çoxsaylı növləri, müxtəlif növ yazılı ifadələrdir.

Təqlid metodunun üstünlüyü ondadır ki, şagirdlərin nitqinin inkişafını digər üsullara hazırlayır. Nitqi inkişaf etdirmə metodlarının ikinci qrupu dilin kommunikativ funksiyasından - ünsiyyət üsullarından irəli gəlir. Bu metodlar qrupu nitq fəaliyyəti nəzəriyyəsinə, xüsusən də nitq aktının təhlilinə əsaslanır. Bu metod həm mərhələlər üzrə situasiyanı, motivasiyanı, həm də qarşı tərəfin anlayışını və rəyini nəzərə alır. Ünsiyyət metodlarının özünəməxsus texnika və məşq növləri var: nitq situasiyalarının yaradılması, nitq oyunları, gəzinti və ekskursiyalar, şifahi rəsm, gündəlik tutmaq, təxəyyülə əsasən süjetlər yaratmaq və nəsr, şeir, dram janrlarında yaradıcılıq cəhdləri. Bu üsul şagirdlərdə müxtəlif bacarıqlar formalaşdırır və onların tətbiqinə xidmət edir Məsələn: mövzu ilə bağlı inşa və ya esselərin başa düşülməsi və onun açıqlanması; kompozisiyanı müəyyən bir fikrə tabe etmək; material toplamaq; mətn tərtib etmək; yazılanları təkmilləşdirmək. (1, 95)

Nitq inkişafı metodları didaktik münasibətdən irəli gələn yeni fəaliyyət üsullarıdır ki, yeni bacarıqlar, qaydalar və nümunələr əsasında formalaşır, dil qanunlarına əsaslanır. Bu metod hazırlıq və ya köməkçi funksiyaları yerinə yetirən çoxlu texnika və nitq məşq növlərinə malikdir. Lüğət işi - sözlərin mənasını, onların çalarlarını şərh etmək, sinonimlərlə, antonimlərlə, paronimlərlə, frazeoloji vahidlərlə işləmək, lüğətlərlə işləmək, sözlərdən istifadə edərkən səhvləri düzəltməkdir.

Söz birləşmələri üzrə iş - verilmiş sözlərlə söz birləşmələri qurmaq, sözlərin uyğunluğunu yoxlamaq, mətnə ifadələr daxil etmək, ifadələrdəki səhvləri aşkar etmək və düzəltmək, buraxılmış səhvlərin qarşısını almaq üçün məşqlər etmək.

Cümlə üzərində iş - verilmiş sözlərdən istifadə edərək müəyyən bir mövzuya aid cümlələr qurmaq, model sxemlərinə görə cümlələr qurmaq, cümlələri genişləndirmək, cümlənin quruluşunu dəyişdirmək, eyni fikri fərqli sintaktik variantlarda ifadə etmək, sərbəst cümlə və ifadələr qurmaq və s.;

Məntiqi iş - anlayışlarla işləmək və onların təriflərini qurmaq, təbiət obyektlərini xüsusiyyətlərinə görə müqayisə etmək, ümumiləşdirmələr və mülahizələr qurmaq, məntiqi səhvləri düzəltmək;

Mətn nəzəriyyəsinə əsaslanan məşqlər - mətnin quruluşunu modelləşdirmək, məndəki əlaqə növlərini işlətmək, müxtəlif janrlarda mətnlər tərtib etmək, süjeti dialoq şəklində köçürmək.

Konstruktiv texnikaya əsaslanan bu təlimlər təhsil, təlim xarakteri daşıyır. Hər üç metod qrupu, şagirdlərin və müəllimlərin işində qısa şəkildə birləşdirilərək Azərbaycan dili və ədəbiyyatı ilə, eyni zamanda uşaqların ictimai fəaliyyəti ilə yaxından əlaqəli olub şagirdlərin nitqinin inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradır.

Rabitəli nitq elə bir nitq hesab olunur ki, tələffüz ehtiyacını ödəməyə yönəlmiş olsun, tam bir mövzunu çatdırsın (yəni vahid bir bütövü təmsil etsin), məntiq və qrammatika qanunlarına uyğun olaraq təşkil edilmiş olsun. (3, 79) Uyğun nitq vahidləri bir hekayə, məqalə, roman, monoqrafiya, hesabat, məruzə və məktəb şəraitində - şagirdin müəllim tərəfindən verilən bir suala, yazılı kompozisiya və ya təqdimata ətraflı şifahi cavabı hesab olunur. Bəzi hallarda, tutarlı nitqdə, ayrı bir cümlə təmlik, bütövlük tələblərinə cavab verərsə (məsələn, tapmaca) bərabərləşdirilə bilər.

Şagirdlərin özlərinə aid rabitəli nitqin aşağıdakı məşq növləri var:

- Suallara ətraflı cavablar (söhbət zamanı da daxil olmaqla);
- Oxunan əsərlərin təhlili, qrammatik materialın öyrənilməsi, qrammatik formaların və söz ehtiyatının aktivləşdirilməsi ilə əlaqədar, tələblərin ifadələri ümumiyyətlə yuxarıdakı tələblərə cavab verərsə, müxtəlif mətn təlimləri;

- Müşahidələrin qeydləri (sistemli şəkildə aparılırsa);
- Müxtəlif versiyalarında oxunanların şifahi şəkildə təkrarlanması;
- Müəyyən bir mövzu, şəkil, müşahidələr, verilmiş bir plana, süjetə görə şagirdlərin şifahi hekayələri;
- Əzbərlədiyi bədii mətnləri oxumaq, bu cür mətnləri yaddaşdan yazmaq;
- Nağılların improvizasiyası, ədəbi və bədii yaradıcılığın başlanğıcı - şeirlər, hekayələr yazmaq;
- Nümunəvi mətnlərin yazılı bəyanatları (bədii ədəbiyyat, publisistik, populyar elm);
- Müəllim tərəfindən verilən mətnlərin yenidən qurulması (selektiv təkrarlama və təqdimat, təkrar danışmanın və təqdimatın yaradıcı formaları);

- Müxtəlif dramatisasiya növləri, şifahi rəsm, oxunan hekayələrin təsviri, oxunan əsərlərin və ya öz hekayələrinin xəyali uyğunlaşdırılması;

- Yazılı kompozisiya (müxtəlif növlərdə).

Təlim növləri arasında, şagirdlərin yazılı əlaqəli nitqinin inkişafı üçün yaradıcı metodlar içərisində ifadə yazılar və esselər əhəmiyyətli yer tutur. Bu barədə metodist alim Y. Kərimov qeyd edir ki, Azərbaycan dili tədrisinin ən səmərəli nəticəsi şagirdlərin öz fikrini müstəqil və rabitəli verə bilmə bacarığına necə yiyələnmələri ilə ölçülür. (5, səh. 289)

Nəticə olaraq qeyd edək ki, yüksək bədii mətnlər nitqin düzgünlüyünün formalaşmasına, nitq mədəniyyətinin artmasına, bədii zövqün aşılmasına və dil qabiliyyətinin inkişafına kömək edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Abdullayev N.Ə. "Nitq mədəniyyətinin əsasları", ADPU nəşriyyatı; Bakı; 2014. 277 s.
2. Ağarəhim. Əsərlər. 20 cildə. XX cild. (Ana dilinin tədrisi metodikası (ibtidai siniflərdə)), Bakı, BQU nəşriyyatı, 2015. 470 s.
3. Cəfərova N. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: ADPU, 2019, 430 s.
4. Qurbanov V.Y., Xəlilov F.R., Abbasova S.I. "Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti", Bakı, ADPU, 2018. 243 s.
5. Kərimov Y.Ş. Ana dilinin tədrisi metodikası. Bakı: Nəsir, 2003, 520 s.
6. Hacıyev A.X. Linqvistik və metodik araşdırmalar. Bakı, 2009, 192 s.
7. Həsənov M.M., Cəfərova N.B., Bəhmənova C.D. Kurikulumun məzmunu və həyata keçirilməsi yolları. Bakı: ADPU, 2017, 71 s.

YAZILI VƏ ŞİFAHİ NİTQİNİN İNKİŞAF XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

İbtidai siniflərdə şagirdlərin nitqinin inkişafı əsas istiqamətlərdən biridir. Şagirdlərə ana dilinin öyrədilməsi, ilk növbədə, dilin cəmiyyətdə və hər bir insanın həyatında oynadığı rolla müəyyən edilir. Şagirdin bir şəxsiyyət kimi formalaşması, özünüdərk, idrak qabiliyyətlərinin formalaşması, nitqinin inkişafı ünsiyyət prosesində baş verir. Adətən, ibtidai siniflərdə şagirdlərin şifahi nitqi onların yazılı nitqindən zəngin olur. Şagirdlər yeni biliklərə məhz şifahi nitq vasitəsilə yiyələnirlər. Şifahi nitq tədricən yazılı nitq üçün möhkəm əsas yaradır. Şagirdin şifahi nitqi nə qədər inkişaf edərsə, onun yazılı nitqi də o qədər yüksək olar. Yazılı nitqin inkişafı isə öz növbəsində şifahi nitqin zənginləşməsinə təsir göstərir. Ona görə də müəllim nitqin hər iki cəhətinin qarşılıqlı inkişafı qayğısına qalmalıdır. Şagirdlərin düzgün, ifadəli danışmalarına, öz fikirlərini yazılı şəkildə dəqiq ifadə etmələrinə nail olmaq son dərəcə vacibdir. Eyni zamanda, ibtidai siniflərin kurukulumu, fonetikanın öyrənilməsi, qrammatika, orfoqrafiya və nitq fəaliyyətinin inkişafı dörd illik təhsil müddətində şagirdlərin nitq bacarıq və vərdislərinin formalaşmasını müəyyən edir.

Açar sözlər: ibtidai təhsil səviyyəsi, Azərbaycan dili, təlim prosesi, yazılı və şifahi nitq

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПИСЬМЕННОЙ И УСТНОЙ РЕЧИ

Резюме

Развитие речи учащихся в начальных классах является одним из основных направлений. Обучение

учащихся родному языку в первую очередь определяется той ролью, которую язык играет в обществе и в жизни каждого человека. В процессе общения происходит становление ученика как личности, формирование самосознания, познавательных способностей, развитие речи. Обычно устная речь учащихся начальных классов богаче письменной речи. Студенты получают новые знания посредством устной речи. Устная речь постепенно закладывает прочную основу для письменной речи. Чем больше будет развиваться устная речь студента, тем выше будет его письменная речь. Развитие письменной речи, в свою очередь, влияет на обогащение устной речи. Поэтому педагог должен заботиться о взаимном развитии обеих сторон речи. Чрезвычайно важно дать возможность учащимся правильно говорить и выражать мысли, точно выражать свои мысли в письменной форме. При этом формирование начальных классов, изучение фонетики, грамматики, правописания и развитие речевой деятельности определяют формирование речевых умений и навыков учащихся в течение четырехлетнего периода обучения.

Ключевые слова: начальный уровень образования, азербайджанский язык, процесс обучения, письменная и устная речь.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF WRITTEN AND ORAL SPEECH

Summary

The development of students' speech in primary school is one of the main directions. Teaching students their native language is primarily determined by the role that language plays in society and in the life of each person. In the process of communication, the student becomes a person, develops self-awareness, cognitive abilities, and develops speech. Typically, primary school students' oral speech is richer than written speech. Students gain new knowledge through oral speech. Oral speech gradually lays a solid foundation for written speech. The more a student's oral speech develops, the better his written speech will be. The development of written speech, in turn, affects the enrichment of oral speech. Therefore, the teacher must take care of the mutual development of both sides of speech. It is extremely important to enable students to speak and express themselves correctly and to express their thoughts accurately in writing. At the same time, the formation of primary classes, the study of phonetics, grammar, spelling and the development of speech activity determine the formation of students' speech skills and abilities during the four-year period of study.

Key words: primary level of education, Azerbaijani language, learning process, written and oral speech.

Rəyçi: dos. E.Vəliyeva